

pocitvých ľudí, minulosťou nezaťažených ľudí. Ak nejakých stúpcov ešte má, má ich dotiaľ, kým sa títo nedozvedia skutočnosť o ňom. My o nej pomlčíme do tých čias, kým sa s.(úduh) Korman okatým spôsobom nebude domáhať miesta v strane, lebo kým ho iní nebudú chcieť vtláčiť do strany. Ja sa Ti priznám, že sa postavím proti jeho opätovnému prijatiu do strany, aspoň za rok dva. Mám totiž veľký hnev na býv.(alých) našich vedúcich súdruhov, ktorí, keď išlo o lámanie chleba, zbabelo zutekali zo svojich miest. S takými ľuďmi budovať stranu nesmieme a nebudeme. Budeme mať dosť iných schopných ľudí, hoci nie bývalých socialistov. Môžem Ťa ubezpečiť, že budeme prekvapení veľkým počtom tých ľudí, ktorí sa k nám budú hlásiť. Túto dôveru budeme mať len do tých čias, kým sa starý nešvár v našej strane nezahniezdi. Chcem veriť, že spolu so mnou zmýšľate všetci podobne, keď by som sa mal neskôršie presvedčiť o opaku a našiel som sa niekedy v menšine, strana by našla vo mne najprísnejšieho kritika a hádam aj otvoreného odporcu.

Chcem sa však ešte vrátiť pár riadkami k našim poradám v Prahe. Že išlo o dôležité porady, toho dôkazom je aj to, že schôdze sa zúčastnilo pár ministrov i sám nim. predseda, takmer celé predstavenstvo. Za tú dobu aj práce vo vláde stáli. Nie je vylúčené, že k cieľu predsa len z taktických dôvodov budeme musieť ísť malou okľukou. Uvidíme.

Dávajúc Ti toto na vedomie, prajem Ti šťastný, veselší a plodnú a radostnú prácu bohatý nový rok!

Tvoj:

P.S. Keďže s.(úduh) Š.(indler) 2. jan.(uára) odíde z Bratislavy, píš v budúcnosti na mňa /Holubyho 16a, č. tel. 20 - 64/

Slovenský národný archív, f. Sociálna demokracia na Slovensku, a. j. 5.

Dokument č. 30

Článok P. Plánovského o začiatkoch organizovania Demokratickej strany z roku 1970

Pavel Plánovský

Spomienky na časy veľkej nádeje i veľkej istoty.

Začiatkom mája oslavovali v našej okupovanej vlasti dvadsiatepiate výročie obnovenia Republiky. Je to pravda: pred dvadsiatimi piatimi rokmi skončilo vojnové zápolenie, ktoré na území republiky prebiehalo od konca októbra 1944 do začiatku mája 1945. Východnej časti Republiky, nášmu Slovensku - najmä východnému Slovensku - sa za tohoto takmer sedemmesačného posunu bojového frontu naozaj ušlo mnoho, omnoho viac ako iným krajom Republiky. Útrapy fyzické sa kombinovali s duševnými, nádej nového života sa kalila veľkou neistotou. Za obeť vojnovým operáciám padlo mnoho východoslovenských dedín a miest, mnoho životov. A to, čo nenatropil front, prinieslo vyčíňanie komunistov, ktorí od začiatku sa opierali o sovietsku armádu. Vnášali chaos v obciach a mestách, ktoré sa už dostávali do frontového zázemia a začali pomaly a ťažko organizovať nový život. Komunisti terorizovali, vytvárali ovzdušie strachu a neistoty a prostredníctvom orgánov NKVD zavierali ľudí, ktorých považovali za nebezpečných pre svoj nástup k moci. Takto hádam nejakých pätnásťtisíc nevinných ľudí bolo vyvezených z východného Slovenska do Sovietskeho zväzu, dokiaľ sa správy našich záležitostí neujala Slovenská národná rada, jej orgány a orgány

československej vlády. Značná časť týchto násilne odvedených ľudí do Ruska tam zahynula, nepodarilo sa ich dostať späť ani po mnohých urgenciách československých vládnych kruhov.

Pred dvadsiatimi piatimi rokmi v tomto ovzduší strachu, neistoty, ale aj kúska nádeje obnovili sme na východnom Slovensku československú demokraciu. Kládli sme jej základy organizovaním Demokratickej strany. Spomínam si ešte aj teraz so zmiešanými pocitmi na tie časy veľkej nádeje, ale aj veľkej neistoty. Spomínam si na ľudí, čo prichádzali z hôr a vychádzali zo zemlianok alebo pivníc s nádejou nového života, ktorý očakávali po skončení druhej svetovej vojny. Myslím na ľudí, známych i neznámych, čo mali odvahu a nedali sa zastrašiť besnením komunistických agentov. Myslím, že som povinný ako jeden z nich podať svedectvo o tom, ako sme na východnom Slovensku kládli základy československej demokracie, cítim, že aspoň takto treba uctiť prácu všetkých týchto nadšencov, z ktorých mnohí hneď priniesli obeť alebo mnohí boli neskoršie utýraní a zlikvidovaní duševne, prípadne aj fyzicky.

Písal sa práve 28. október 1944, keď spolu so sovietskou armádou prvé československé jednotky z Ruska vstúpili na našu pôdu a súčasne s nimi prišla do Chustu na Podkarpatskej Rusi aj čs. vládna delegácia.

V novembri prešiel front cez slovenské okresy: Sobrance, Michalovce, Snina, Trebišov. Pri Slánskych horách sa však postup na čas zastavil. Ako to vypadalo na východnom Slovensku politicky, dočítame sa v knihe G. Husáka: "Slovenské národné povstanie", kde sa na strane 295 uvádza: "Na východnom Slovensku do jari a leta 1944, takmer žiadnych komunistov nebolo...preto poslalo vedenie KSS Ing. Kaboša a V. Borovského na východné Slovensko a poverilo ich vedením východných oblastí. Komunisti však začali hneď prekotne organizovať národné výbory. Ľuďom čo podchytili, doporučili čím skôr zaobstarať si "partizánske zásluhy", vstupovať do "odriadov" o ktorých zložení, pre krátkosť času, nemali najmenej potuchy. Tí, čo tušili že u "Čapajevovcov" je niečo v neporiadku, nehnali sa tam, ale utvorili si vlastnú partizánsku skupinu "Lipa" na Čerkove.

Na pomoc domácim komunistom prišli koncom decembra 1944 z Ruska členovia SNR Falťan, J. Šoltész, obl.(astný) kom.(unistický) taj.(omník) Maurer, David a desiatky iných. Pre každý okres malo vedenie KSS pripravený menný zoznam osôb. Tieto "poverené" osoby sa museli za každú cenu v okrese uchopiť moci!

Za týchto podmienok hŕstka demokratických vlastencov sa postavila proti komunistom a začala brániť demokratické práva.

V Humenskom okrese to bol Ištok a poslanec Feriak. V Giraltovciach Dr. Štefan Kočvara, v Sninskom a Svidníckom skupina utečených gr. kat. kňazov spolu s prof. Závodským a Bobákom. V Bardejove farár Raab a kpt. Hlaváč. Vo Vranove Janko Hudák, por. Pavel Dobiš a M. Poliak. V Sabinove Peter Židovský. V Prešove Dr. K. Mačuha, Dr. Vagašský, Ing. Dérer. V Košiciach Ing. Styk, V. Dobšínský, v St. Ľubovni Jozef Horváth a iní.

V tom čase ešte nebolo nikde v celej východnej Európe politického činiteľa, než komunistickej strany. Náš pokus na východnom Slovensku bol prvý. A nemysleli sme pritom ani tak na jednu stranu, ako na obranu demokracie. To nás spojovalo. Príchod vládnej delegácie na čele s ministrom Fr. Němcom posmelil občiansky blok a zdalo sa, že spolupráca s kom.(unistickou) stranou bude možná. Po príchode delegácie SNR do Trebišova, v ktorej sa už nachádzali aj predstavitelia Dem.(okratickej) strany (Dr. F. Hodža, Tomáš Tvarožek), sebadôvera stúpala, bárs tu bol stále strach z opakovania udalostí na Podkarpatskej Rusi.

Prvý pokus o založenie okresného národného výboru, v ktorom by spoluvládli aj občianske zložky, bol počiatkom decembra 1944 v Michalovciach. Na ustanovujúcej schôdzke za prítomnosti volených delegátov obcí, bol na čelo okresu postavený B. Peťura. O niekoľko dní

bol však výbor na nátlak kom.(unistických) taj.(omníkov) Diviša a R. Zarembovej rozprášený a postavený nový ONV zložený už iba z komunistov. Peťura bol nato NKVD odvedený do Užhorodu, tam vypočúvaný, do nepoznania zbitý a hneď vyvezený na Dombas!

Druhý pokus o vystúpenie DS bol pri zakladaní MNV v Trebišove. Aj keď národný výbor bol zostavený z ľudí bez prihliadania k stranícko - politickej príslušnosti, predsa na čelo boli postavení demokrati: Koričanský, M. Géci a iní.

Zachytenie sa demokratov, čo iba čiastočné, viedlo neskoršie k zakladaniu miestnych organizácií DS. Zjednotení odbojoví pracovníci - nekomunisti, bez rozdielu politickej príslušnosti, teda i sociálni demokrati, vystupovali spoločne (strana soc.(iálne) dem.(okratická) na východnom Slovensku sa pridala neskoršie k demokratom, kým na strednom Slovensku sa počas povstania zlúčila s komunistami).

Zakladanie Demokratickej strany v plnom rozsahu začalo sa až po 19. januári 1945, keď boli oslobodené mestá: Bardejov, Prešov, Košice, Levoča, Spišská Nová Ves a Poprad.

Opakujem, že v tom čase nám nešlo ani tak o názov demokratického hnutia, ako výlučne len o to, aby sa obyvateľstvo, ktoré prichádzalo z hôr a vychádzalo z pivníc, dozvedelo o tom, že prišla doba, keď ľudia majú právo slobodne sa politicky vyjadriť a rozhodnúť. Lebo nemožno zabúdať, že v komunistickej diktatúre je výber možný len raz!

19. januára 1945 bol uvoľnený Prešov. Odbojoví pracovníci zvolali ihneď verejnú schôdzu. Na nej jednomyselne, teda i za súhlasu komunistov, som bol zvolený za predsedu Miestneho Národného výboru, za mešťanostu Prešova. Práce bolo mnoho a naliehavej. Ľudia prichádzali a odchádzali z mojej kancelárie, radili, povzbudzovali, vyslovovali pochybnosti i obavy, ale aj povzbudzovali... Prišiel aj Dr. Š. Kočvara, ktorý práve prechádzal Prešovom na ceste do Košíc, kde mal spolu s Husákom preberať Poverenictvo vnútra. V mojej kancelárii sa stretli s tajomníkom KSS Ing. Kabošom. Dr. Kočvara vytykal Kabošovi spôsoby, ktoré užíva KSS pri zakladaní Národných výborov a protestoval proti vyváženiu obyvateľstva na Dombas. V malom sa stala tragédia. Kaboš totiž Kočvaru osobne nepoznal a po jeho proteste ho chcel dať NKVD zavrieť. Nikdy som nevidel Štefana Kočvaru tak rozčúleného ako vtedy. Bola to príznačná udalosť pre pomery! S posunom frontu ďalej na západ sa však pomery na východe čiastočne ustálili. A vlastne politická práca len začínala. Pre demokraticky zmýšľajúcich ľudí to bol signál k pretekaniu sa s komunistami. So zakladaním organizácií Demokratickej strany sa nedalo ďalej otáľať. Je však zase príznačné pre pomery, že sa nám skôr podarilo zachytiť sa pri zakladaní Národných výborov vtedy, keď sme ešte nevystupovali ako organizovaná skupina Demokratickej strany. Vymáhali sme aspoň paritné zastúpenie. Boli to obyčajne rušné časy. Na kole alebo na nákladných vojenských autách prešiel som aspoň tristo obcí, mal som tam verejné zhromaždenia. Stačilo okres raz navštíviť, vyvrátiť komunistickú propagandu, že pripustená je len jedna (komunistická) strana a ľudia sa nebáli, začali sa organizovať. Tak som založil okresné organizácie DS vo Svidníku, v Prešove, v Levoči a pomáhal som v Poprade, kde úlohu organizovania strany prevzal na seba priateľ Vrabec a Dr. Linezeny.¹⁰ V Poprade boli pomery obzvlášť ťažké, lebo tam verejnosť terorizoval Oskar Jeleň, ktorý sa neskoršie stal poverenikom vnútra a potom veľvyslancom vo Varšave. V Starej Ľubovni sme spolu s Jozefom Horváthom dostali celý okres do našich rúk. Horváth sa stal prvým predsedom ONV.

Bol to ťažký zápas, ale na vtedajšie pomery bol to úspech, keď sme v oblasti, kde sa komunisti stále obracali o pomoc na NKVD, dostali vo všetkých mestách od Michaloviec až po Mikuláš paritné zastúpenie v národných výboroch. A to bol aj základ k volebnému

---

¹⁰ správne má byť Linczéni

úspechu DS roku 1946. Mnohí z nás nemali hodinu odpočinku, mnohí z obavy pred zatknutím NKVD spávali každú noc n inom mieste.

25. januára navštívil ma pplk. žand.(árstva) J. Plakinger. Prišiel priamo z hôr so samopalom. Ponúkol sa do práce, aby nám pomohol budovať slušnú Národnú bezpečnosť. Ako ho však partizán Š. Kubík zazrel v mojej kancelárii a chvíľku sa s nim porozprával, vytratil sa na NKVD, ktoré za chvíľu Plakingera zatklo a s tisícami odvieklo do SSSR. Stalo sa tak iba preto, že Kubík v Prešove a Borovský v Košiciach (ten sa dal titulovať podplukovníkom) mali strach, aby niekto hodnosťou vyšší, nebol postavený na čelo Národnej bezpečnosti. Spomínam si živo na jednu z najdramatickejších udalostí na zakladajúcej schôdzi DS v Levoči. Bolo to na počiatku februára 1945. Delegátov z celého Spiša prišlo vyše 400. Stranu sme založili, ale mnohí delegáti po schôdzi nemali ani času dostať sa do svojich obcí. V Levoči alebo na ceste domov ich NKVD zaistovalo. Len zo samej Levoče toho dňa bolo odvečených vyše 200 osôb!

Vyvrcholením tejto stranícko-politickej aktivity bolo zvolanie zakladajúceho zjazdu Demokratickej strany do Košíc v druhej polovicike marca 1945. Ústredný sekretariát strany v čele Dr. Fedorom Hodžom začal fungovať už vo februári. Vtedy vyšli aj prvé demokratické noviny. - Demokrat v Košiciach. Zakladajúci zjazd strany sa konal bez účasti niektorých významných činiteľov (bez Dr. Lettricha, ktorý sa ukrýval na západnom Slovensku), ale aj tak položil solídne základy stranického života. Okolo strany zoskupili sa všetky konštruktívne zložky slovenskej spoločnosti v nádeji, že sa podarí zabrániť komunistickej diktatúre. A hádam, že môžem aj pri tejto príležitosti povedať, že Slovensko by nebolo sklamarom, keby... neboli sklamarom iné oblasti Republiky. Pravda, zásahy sovietskych orgánov v prospech KSS a v neprospech DS ani potom neprestali.

Markantný prípad zásahu sovietskych úradov do činnosti Demokratickej strany sa udial už v lete 1945. Oblastný tajomník DS P. Bindas zmizol! Vedelo sa, že NKVD ho nielen zatklo a že je už aj naložený do transportu do ZSSR. Predseda DS Janko Ursíny a Ing. J. Styk intervenovali u čs.(československej) a sov.(ietskej) vlády. Bindasa sa podarilo zachrániť. Medzitým však transport odišiel smerom na Poľsko a do Ruska. Začala zháňka! Konečne v pohraničnej obci Čirč, Bindasa sme našli a vrátil sa s nami do Košíc.

Demokratická strana prežila hrôzy a starosti. Rástla a vo voľbách na východnom Slovensku v máji 1946 získala 85 percent hlasov. Vo stovkách východoslovenských obcí nebolo ani 10 percent komunistických hlasov. Vo volebnom zápase sa osvedčili aj Dr. Emanuel Boehm¹¹ a Štefan Blaško.

Východné Slovensko obstálo v skúške, ktorej bolo vystavené v pohnutých rokoch 1945 a 46. Ukázalo príklad demokratického heroizmu a vlastenectva. Práca týchto ľudí bude inšpiráciou všetkých tých, čo sa znova a znova postaví proti komunistickej totalite a na obranu ľudských slobôd a občianskych práv; čo budú volať po obnove demokracie, národnej i štátnej nezávislosti. Česť statočným občanom, nehynúca pamiatka tým, čo v zápase o našu budúcnosť priniesli v prvých rokoch druhej svetovej vojny prvú obeť na oltár ľudskej slobody.

Naše snahy, roč. 6, č. 3, 1970, s. 1 - 6.

Dokument č. 31

---

¹¹ Správne má byť Böhm